

До спеціалізованої вченої ради
ДФ 70.895.045 у Хмельницькому
університеті управління та права
імені Леоніда Юзькова
29000, м. Хмельницький,
вул. Героїв Майдану, 8

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата юридичних наук, доцента ФІГУРСЬКОГО В.М.
на дисертацію **БАЛОВА ПАВЛА ОЛЕКСАНДРОВИЧА** на тему
«СПРОЩЕНІ ПОРЯДКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У
СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право

Ступінь актуальності теми дисертації. Однією із характерних ознак кримінальної процесуальної діяльності є її процесуальна форма, що встановлює найбільш доцільні, оптимальні процедури здійснення повноважень органами досудового розслідування, прокурором, слідчим суддею, судом, а також забезпечує реалізацію прав усіх учасників процесу, вчинення процесуальних дій і прийняття процесуальних рішень.

Здобувач слушно акцентує увагу на необхідності пошуку найбільш ефективних форм кримінального провадження в стадії досудового розслідування, які б дали можливість з найменшими витратами процесуальних ресурсів виконати завдання кримінального провадження, передбачені ст. 2 КПК України (с. 17). А це, відповідно, актуалізує проблеми спрошення та прискорення кримінального провадження з метою забезпечення максимального наближення моменту притягнення винуватого до кримінальної відповідальності до моменту вчиненням кримінального правопорушення.

З моменту прийняття КПК України 2012 року актуальність досліджуваної теми лише підвищилася, адже кримінальний процесуальний закон урегулював низку особливих порядків кримінального провадження, у тому числі й тих, що мають місце на стадії досудового розслідування. Варто відзначити, що хоча з того часу наука кримінального процесу накопичила значні знання щодо особливостей спрощених порядків кримінального провадження, комплексного

теоретико-прикладного дослідження проблем спрошення кримінального провадження у стадії досудового розслідування не здійснювалось. З огляду на вказані аргументи є усі підстави погодитися із вибором теми дисертаційного дослідження «Спрощені порядки кримінального провадження у стадії досудового розслідування» як безумовно актуального для теорії кримінального процесу та практики здійснення кримінального провадження.

Ступінь обґрутованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукова проблема, дослідити і вирішити яку поставив собі за мету дисертант, чітко визначена. Такою метою автор визначив отримання науково обґрутованих результатів у вигляді наукових висновків і положень щодо спрошення кримінального провадження в стадії досудового розслідування, а також розробка наукових рекомендацій, спрямованих на удосконалення чинного кримінального процесуального закону та практики його застосування. Для досягнення поставленої мети визначено десять завдань, зокрема: 1) визначити сутність та критерії спрошення кримінального провадження у стадії досудового розслідування; 2) проаналізувати історію становлення спрощених порядків кримінального провадження у стадії досудового розслідування; 3) охарактеризувати особливості дізнання як спрощеного порядку досудового розслідування кримінальних проступків; 4) з'ясувати особливості досудового кримінального провадження з укладенням угоди про примирення чи про визнання винуватості; 5) визначити особливості досудового розслідування у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення; 6) охарактеризувати специфіку досудового розслідування в умовах воєнного стану; 7) проаналізувати спрощені порядки кримінального провадження у стадії досудового розслідування за законодавством США; 8) визначити спрощені порядки кримінального провадження у стадії досудового розслідування в державах континентальної Європи; 9) узагальнити азійський досвід застосування спрощених порядків досудового розслідування; 10) запропонувати зміни та доповнення до кримінального процесуального законодавства України з метою його удосконалення.

Слід відзначити, що структура роботи побудована відповідно до поставлених завдань, яким також відповідають і положення, що викладені автором у висновках. Констатую, що мета роботи в цілому досягнута, а поставлені завдання успішно виконані дисертантом.

Викладення матеріалу в дисертації є послідовним, чому сприяло коректне визначення об'єкта та предмета дослідження, логічне структурування змісту дисертації. Рухаючись від загального до конкретного, автор у розділі 1 дослідив концептуальні теоретичні основи спрощення кримінального провадження у стадії досудового розслідування, а також історію розвитку цього інституту на теренах України. Зазначена база дала можливість дисертанту у розділах 2 і 3 розкрити особливості окремих спрощених порядків кримінального провадження у стадії досудового розслідування, що мають місце в Україні, а також узагальнити зарубіжний досвід (США, держави Європи та Азії) їх застосування.

Методологічну основу дослідження становить діалектичний метод наукового пізнання соціальних явищ. Також у дисертації використовувалися загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання, зокрема: аналіз, синтез, узагальнення, системно-структурний, функціональний, історико-правовий, статистичний, догматичний, порівняльно-правовий методи, метод моделювання. Поєднання зазначених методів забезпечило повноту розроблення теми дослідження і достовірність отриманих результатів. Використана кількість актів законодавства, судової практики, наукової літератури, виданої як в Україні, так і за її межами є доволі значною (усього 281 найменування, з яких 75 – іноземною мовою), що також забезпечило обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Результати дослідження (висновки, пропозиції та рекомендації) обґрунтуються в роботі з урахуванням тенденцій правозастосованої практики, у тому числі на основі вивчення окремих судових рішень, правових позицій, висловлених у постановах Верховного Суду (с.с. 43, 71, 73, 87, 90-92, 98-99, 103-104), практики Європейського суду з прав людини (с.с. 81-82, 96), судової статистики (с.с. 17, 82-83, 110) а також результатів опитування 98 респондентів

(15 суддів, 22 прокурорів, 20 адвокатів, 23 слідчих, дізнатавачів, 18 науково-педагогічних працівників).

Таким чином, дисертант у своїй роботі продемонстрував високий теоретичний рівень викладу матеріалу, логіку дослідження, уміння застосовувати різноманітні методи наукового пізнання, аналізувати наукові джерела, нормативно-правові акти та правозастосовну практику, коректно полемізувати з іншими науковцями, аргументовано відстоювати власну точку зору, узагальнювати науково та практично значущі висновки, що свідчить про високий рівень фахової підготовки та глибоку обізнаність з теоретичними і практичними проблемами досліджуваної проблематики.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, повнота їх викладу у наукових публікаціях. Опонована дисертація є одним із перших у вітчизняній науці кримінального процесу спеціальних досліджень, в якому комплексно розглянуто доктринальні та прикладні проблеми реалізації інституту спрощених порядків кримінального провадження у стадії досудового розслідування, з урахуванням досвіду зарубіжних держав сформульовано низку науково-обґрунтованих положень, висновків і пропозицій, що мають значення як для процесуальної науки, так і для правозастосовної діяльності.

У межах здійсненого дослідження отримано результати, що мають наукову новизну. Зокрема,

- уперше:

1) запропоновано авторське визначення поняття «спрощення кримінального провадження в стадії досудового розслідування», під яким розуміється спосіб процесуальної організації досудового кримінального провадження, який з урахуванням низки чинників передбачає ліквідацію або спрощення окремих процедур у межах загального порядку досудового розслідування, а також запровадження диференційованих порядків з метою оптимізації кримінальної процесуальної діяльності, прискорення кримінального провадження та забезпечення найбільш ефективного виконання його завдань;

2) запропоновано підхід до подальшого спрошення дізнання на основі принципу «дискреційного переслідування» і позасудового урегулювання криміально-правового конфлікту. Умовами такого спрошення визначено: 1) повне і беззаперечне визнання підозрюваним вини у вчиненні інкримінованого кримінального проступку; 2) готовність підозрюваного взяти на себе певні зобов'язання (сплатити певну суму грошових коштів, відшкодувати завдану проступком шкоду, пройти курс лікування, здійснити суспільно корисну діяльність тощо);

3) обґрунтовано необхідність закриття кримінального провадження у стадії досудового розслідування, яке здійснюється щодо кримінального проступку, у зв'язку з досягненням з підозрюваним компромісу щодо виконання ним визначених прокурором обов'язків;

4) висловлено думку, що угода про добровільне розкриття доходів є по суті різновидом угоди про визнання винуватості, з тією відмінністю, що така угода у формі декларації укладається не з прокурором як суб'єктом кримінально-процесуальної діяльності, а подається в податкові органи і містить інші матеріально-правові наслідки, відмінні від тих, що визначені у главі 35 КПК України. Запровадження такого компромісу потребує узгодження із нормами кримінального процесуального законодавства, що стосуються правових та організаційних питань укладання та реалізації угод у кримінальному провадженні;

5) зроблено висновок, що консервативне кримінальне процесуальне законодавство азійських держав протягом останнього десятиліття зазнало реформування, спрямованого на оптимізацію, спрошення та прискорення кримінального провадження, що значною мірою має в основі наділення прокурорів досить широкими дискреційними повноваженнями;

- уdosконалено:

1) підхід до розуміння кримінальної процесуальної форми; запропоновано виділяти внутрішню і зовнішню сторони кримінальної процесуальної форми: перша з них відображає внутрішню правову організацію усієї кримінальної процесуальної діяльності, структурну побудову

кrimінального судочинства, його окремих стадій і проваджень; друга – характеризує порядок, послідовність здійснення процесуальних дій і прийняття процесуальних рішень;

2) систему критеріїв, з урахуванням яких відповідно до чинного кrimінального процесуального закону здійснюється спрощення порядку досудового розслідування, включає: 1) матеріально-правовий критерій (вид, ступінь тяжкості кrimінального правопорушення та його кrimінально-правова кваліфікація); 2) процесуальні критерії (визнання підозрюваним винуватості у вчиненні кrimінального правопорушення; наявність досягнутого між сторонами компромісу; ступінь співвідношення приватних і публічних інтересів); 3) кrimінологічний критерій (правовий режим воєнного стану);

3) підхід до визначення сутності дізнання, під яким запропоновано розуміти спрощену форму досудового розслідування, яка здійснюється щодо кrimінальних проступків, характеризується більшою швидкістю та ефективністю порівняно із досудовим слідством, що досягається за рахунок скорочення процесуальних строків, спрощення процесуальної форми та розширення системи процесуальних джерел доказів;

4) періодизацію розвитку інституту спрощених порядків досудового розслідування; з урахуванням ступеня розвитку правового регулювання спрощення кrimінального провадження запропоновано виділяти чотири періоди: 1) період зародження; 2) період розвитку; 3) радянський період; 4) сучасний період;

- набули подальшого розвитку:

1) ідея про виокремлення на нормативному рівні в якості самостійного виду угоди про процесуальну співпрацю, під якою пропонується розуміти домовленість органу досудового розслідування, прокурора та підозрюваного про взаємовигідну співпрацю, в якій останній бере на себе зобов'язання вчиняти певні дії, спрямовані на сприяння органу досудового розслідування у розкритті та розслідуванні злочинів, викритті інших осіб у їх вчиненні, розшуку майна, вилученого внаслідок вчинення кrimінального правопорушення, в обмін на більш лояльний підхід сторони обвинувачення щодо формулювання

обвинувачення та пропозиції про застосування заходів кримінально-правового характеру;

2) підхід, відповідно до якого особливий порядок досудового розслідування в умовах воєнного стану слід відносити до спрощених порядків досудового розслідування; таке спрощення зумовлене об'єктивною неможливістю здійснення окремих процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень у загальному порядку, зважаючи на небезпеку для життя і здоров'я учасників кримінального провадження, відсутність доступу до окремих територій, повне або часткове обмеження функціонування органів державної влади, та передбачає тимчасовий відхід від окремих кримінальних процесуальних гарантій та обмеження окремих прав та законних інтересів осіб, передбачених КПК України;

3) характеристика різних моделей «компромісних» проваджень, що функціонують у зарубіжних державах, досвід функціонування яких може бути використаний в Україні.

Наукове дослідження, проведене Баловим П.О., має не тільки теоретичне, але й практичне значення. Наведені дисертантом висновки, положення та пропозиції можуть бути використані у практичній діяльності слідчих, дізnavачів, прокурорів, а також для удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства України.

Основні результати дисертації Балова П.О. відображені у 3 наукових статтях у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, а також у шести тезах доповідей на наукових конференціях, з яких одна у співавторстві.

Основні положення дисертації, що виносяться на захист, у достатньому обсязі відображені в анотації до дисертації, зміст якої відповідає встановленим вимогам. Текст дисертації викладено у науковому стилі, літературною державною мовою.

Оцінка відсутності / наявності порушення академічної добросердечності. У дисертації звернення здобувача до ідей, думок інших науковців містять

посилання на відповідні джерела. Порушень академічної доброочесності у тексті дисертації офіційним опонентом не виявлено.

Оформлення дисертації здійснене відповідно до вимог, передбачених наказом МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40, і не викликає зауважень.

У загальному позитивно оцінюючи дисертацію, видається за необхідне висловити й окремі зауваження, рекомендації та вказати на дискусійні положення і висновки.

1. У роботі дисертант з урахуванням зарубіжного досвіду пропонує в рамках існуючої моделі дізнання передбачити додаткові елементи спрощення задля уникнення судового провадження. Умовами такого спрощення визначено: 1) повне і беззаперечне визнання підозрюваним вини у вчиненні інкримінованого кримінального проступку; 2) готовність підозрюваного взяти на себе певні зобов'язання (сплатити певну суму грошових коштів, відшкодувати завдану проступком шкоду, пройти курс лікування, здійснити суспільно корисну діяльність тощо). За умови виконання підозрюваним таких зобов'язань пропонується, щоб прокурор припиняв кримінальне переслідування шляхом закриття кримінального провадження. На думку здобувача, запропонована модель могла б дати різносторонній позитивний ефект: для сторони обвинувачення – звільнення від необхідності подальшого доведення вини особи та проведення подальших процесуальних дій; для суду – звільнення від здійснення судового провадження; для потерпілого – швидке отримання відшкодування шкоди або іншої компенсації; для підозрюваного – можливість не бути притягнутим до кримінальної відповідальності (с. 77-78). Також у додатку Б сконструйовано відповідні проекти кримінально-процесуальних норм. Водночас, виникає питання – як діяти, якщо після закриття прокурором провадження підозрюваний не виконує взяті на себе зобов'язання?

2. Звичайно, спрощення процедури кримінального провадження дає можливість швидше досягнути завдань досудового розслідування, однак це досягається за рахунок обмеження окремих прав людини. У зв'язку з цим

законодавство повинно передбачати певні гарантії, щоб спрощення провадження не відкрило шлях до свавілля. Тому на захисті здобувачу варто було б обґрунтувати систему гарантій, які б певною мірою компенсували обмеження прав людини у спрощених порядках кримінального провадження в стадії досудового розслідування.

3. Автор пропонує під «спрощенням кримінального провадження в стадії досудового розслідування» розуміти спосіб процесуальної організації досудового кримінального провадження, який з урахуванням низки чинників передбачає ліквідацію або спрощення окремих процедур у межах загального порядку досудового розслідування, а також запровадження диференційованих порядків з метою оптимізації кримінальної процесуальної діяльності, прискорення кримінального провадження та забезпечення найбільш ефективного виконання його завдань (с. 44). У дисертації у достатній мірі розкрито питання запровадження спрощених диференційованих порядків кримінального провадження. Водночас, потребує уточнення, що здобувач розуміє під «ліквідацією окремих процедур» у контексті спрощення досудового кримінального провадження.

Разом з тим, слід відзначити, що висловлені офіційним опонентом зауваження і побажання мають дискусійний, рекомендаційний, уточнюючий характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Висновки:

1. Дисертація Балова Павла Олександровича на тему «Спрощені порядки кримінального провадження у стадії досудового розслідування» є завершеною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що у своїй сукупності мають значення для розвитку концептуальних основ спрощення кримінального провадження у стадії досудового розслідування.

2. Зміст дисертації Балова П. О. відповідає заявленій спеціальності 081 Право.

3. Дисертація Балова П. О. виконана і оформлена відповідно до вимог, передбачених Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах),

затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 року № 502), та Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

4. Здобувач Балов Павло Олександрович заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Офіційний опонент

доцент кафедри кримінального

процесу і криміналістики

Львівського національного

університету імені Івана Франка,

кандидат юридичних наук, доцент

Володимир ФІГУРСЬКИЙ

